

dodává aktuálního smyslu; při otázce jazyka dospěli bychom např. k rozpakům, potřebuje-li dnešní literární jazyk spíše toho, aby byl ochuzován o nutné možnosti vyjádření pod záminkou, že jde o cizomluvy, leckdy domnělé, či toho, aby byl spoluprací literatury a jazykovědy posilován smysl pro bohaté významové odstínění i jiné náležitosti skutečné jazykové kultury. Obě tyto úvahy, o jazyce i tematicce, žádaly by si rozvedení a je téměř jisto, že by se za nimi vynořily otázky další. Čas posledního dne sjezdu však kvapně uplývá a nezbývá než spokojit se se sarkastickou útechou, že téma, které jsme se zde – ne zcela z vlastní vůle – pokusili rozvinout, je zřejmě nekonečné. Končím proto bez konce i s velkými díky za pozornost, kterou jste mi tak laskavě věnovali.

(1946)

CESTA LITERATURY K LIDU

Vítězslav Nezval

V rámci přednášek o literatuře na cestě k lidu rád bych pojednal o poslání, které má poezie v životě, v lidském životě. Neboť právě lidský život je měřítkem, o kterém je nejméně pochyby, měřítkem univerzálním. Efemérní a nenávratný ve svém věku, bez možnosti dodatečných oprav, podroben neustále blahodárným i neblahým vlivům sociální a dějinné situace své doby, je lidský život při relativnosti všech věcí hodnotou absolutní. Mácha miluje květinu, poněvadž vadne, člověka, poněvadž umírá. Co bychom tedy mohli chtít většího pro lidský život, nežli je štěstí, kterému stále častěji připíjejí právě naši přátelé sovětští umělci. Ostatně jejich postoj nám nebyl vždy cizí. Roku 1925 jsem napsal do své knihy Menší růžová zahrada jakožto motto tyto verše:

*Odevzдал jsem svůj lístek ve znamení revoluce,
neboť jsem ten, jenž cítí osudnou nutnost štěstí.
Proti všem, kdož necitelnými mozky hromadí víc,
nežli je možno vyčerpati jedním životem.
Vyvlastnit jejich moc
a přinutiti vojska, aby byla ve střehu
nad každým, kdo chce shromažďovati.*

*Neboť jsem ten, kdo cítí osudnou potřebu štěstí
a poznáv prostý smysl života,
chce mít právo jej prožít.
Proto jsem odevzdal svůj lístek ve znamení revoluce.
Mám právo jej prožít.*

Podle tohoto pojetí, které i dnes pokládám za své, je právo prožít život ve znamení osudné potřeby štěstí vázáno na povinnost zaujmout se všemi důsledky, které z toho vyplývají, postoj k sociálnímu bytí. Básník, který cítí pro lidstvo osudnou nutnost štěstí, staví se vědomě jako bojovník na stranu těch, kteří v revolučním boji zúčtovali a stále účtují s neštěstím, jež zavinil přežitý sociální řád, který popřával jakési problematické štěstí jen hrstce privilegovaných na úkor národů a lidstva, na úkor lidu. Vladislav Vančura v předmluvě k Seifertově knize *Město v slzách* žádá od básníka jeho ano a ne. Aniž kdy psal literaturu pro lid, jak se říká, zůstal věren svému *ano* a *ne* a zpečetil tuto věrnost hrdinskou smrtí na popravišti. Bylo mezi českými spisovateli málo výjimek, které by svoje *ano* a *ne* zradily. Právě ti nejlepší, kterým bylo nejvíce jasno, v čem je pravé poslání poezie v životě, nezradili ani toto nejvlastnější poslání poezie, ani spravedlivou věc svého lidu. Zůstavše básníky v pravém slova smyslu, sdíleli se svým lidem odpor proti nepříteli. Když bylo potřeba, udělali ze svého jemného básnického nástroje zbraň.

Lze rozbít křehkou sklenicí hlavu útočnicka, není-li po ruce zbraň jistější. A přece pravým posláním křehkých sklenic je, aby se z nich pilo. Také je možno v sebeobraně rozbít housle o lebku nepřítel, nelze však z takového činu vyvozovat program. Také umění sloužilo nám všem za zbraň, a přece jsou na omylu ti, kteří se domnívají, že poezie je především zbraní. Mechanicky položená teze, jako by poezie měla sloužit širokým masám v procesu jejich uvědomování si sebe, je v podstatě novou formou volání po mravolichné poezii, která v historickém vývoji básnictví představuje starší jeho etapu, vývojově již překonanou. Pro člověka, jemuž není pojem lidové demokracie jen frází, je nepochybné, že také široké masy lidu, jejichž vývoj byl brzděn kapitalismem, mají nároky na nejvyšší kulturní statky ve vědě i v umění. Popularizace vědy a popularizace umění je sice jakožto vzdělávací prostředek nezbytnou, avšak věda a umění nesmějí přinášet popularizaci bez škody pro kulturu marné oběti. Mezi vědci i literáty je dosti četná vrstva popularizátorů. Pokud se jejich činnost nemate s činností vědců a umělců, pokud se jí nematou pojmy o vědě a umění, je všechno v pořádku. Pokud snahou o popularizaci nevštěpují v ducha svých čtenářů nebezpečné předsudky, které by mohly vést k sterilizaci

jejich vkusu a ducha, pokud nejsou jejich díla dobře reklamně vybavenými náhražkami za skutečnou vědu a poezii, je jejich úloha užitečná. V literatuře jsou to často beletrizující novináři a výklad jejich děl nevyžaduje zvláštního ostrovtipu. Jsou-li jejich popularizační díla vydávána ve větším počtu výtisků než díla opravdové vědy a opravdového umění, je to pochopitelné, ale také jen zdánlivé. Přežívají málokdy svou sezónu a budoucnost je vídává zavřenými dveřmi, neboť „již vzali svou odměnu“. Pokud mohou méně vzdělanému čtenáři být mostem k literatuře a poezii právě, zaslouží si skutečné úcty.

Naproti těmto snahám popularizačním v literatuře se mi zdá, že vývoj písemnictví a poezie má v ryzí podobě všechny vývojové stupně hodnot, od nejprostších až k nejsložitějším. Jan Neruda, který byl v své době básníkem avantgardním, promluví svými básněmi dnes, kdy už není dávno pocífován jako básnický revolucionář, do srdce a duše každého sebeprostšího čtenáře, neboť kulturní úroveň dnešních časů je mnohem vyšší, než bývala za dob Nerudových. Tím chci říci, že národní tradice dává všem čtenářům, i těm nejméně sčelým, tolik hodnotné duchovní potrawy, tolik ryzího duchovního ovoce, že regrese k nižším vývojovým stupňům s výmluvou na potřeby širokých do kultury se zasvěcujících mas je zbytečná. Ti, kteří se nám zdají býti mezi tvůrci naší národní tradice dnes lidově a všeobecně přístupní, přinášeli v své době to nejvyšší, čeho byli schopni dosíci. Ať cokoliv z nich zestárlo, jejich posvěcení trvá a je schopno i dnes nasycovat statisíce a miliony lidí z nejširší čtenářské obce. Imitovat to, co se nám zdá býti dnes na nich lidové, je omyl. Chodili jsme k nim všichni do školy a dodnes živě pocítujeme city, které v nás vzbudili. Dostali jsme se vývojem do oblastí jim neznámých, a jedině v těchto oblastech jsme oprávněni a povinni hledati svou vlastní básnickou cenu.

Obrať jsem si za úkol pojednat o poslání poezie v životě. Víím, do jaké míry sociální bytí utváří život člověka. Kapitalismus, imperialistické války, fašistická tyranie dělají z života většiny lidí prostředek zruďné spekulace uzurpátorů. Lidová demokracie, socialismus, komunismus usilují o to, uspořádati sociální bytí tak, aby člověk na své pozemské pouti, jako člen spravedlivě utvořené společenské soustavy, mohl v práci a odpočinku rozvinout všechny své lidské hodnoty a dosáhnout v nejvyšší míře lidského štěstí. Nejvyšším lidským štěstím je, bez ohledu na různé jeho vnější formy, umění žítí, to jest umění pocífovati každý okamžik života jako veliký nenávratný zázrak, který je hříchem nechat padati do lůna nicoty, aniž bychom z něho nedobyli všeho, čeho je možné z něho dobýti. Takové mocné a zmocněné prožívání života předpokládá to, co jsem nazval v první části svého románu *Kronika z konce tisíciletí* smyslovou výchovou. Nic

z toho, co prožíváme, žádný okamžik našeho života není izolován v prostoru a čase od nás samotných. Zážitek liší se od prostého vjemu tím, že vjem je v zážitku zmnožen asociacemi, vzpomínkami a tužbami, které může vzbudit. Takto zachází se vjemy pravá poezie a učí nás pociťovati život mocněji, než jsme jej pociťovali jako pouzí pozorovatelé života. Trávám na tom, že nejúčinnějším zdrojem poezie je velkolepá konfrontace a organizace života, jak je znám všem. Aktuálním významem takového námětu se obírá novinářství, jeho kritikou sociologie, jeho analýzou věda, jeho komickým výkladem humoristická literatura, jeho rozvitím do analogií, které přináší obraznost a paměť, poezie. Představy jsou jako lidé: chtějí družnost, chtějí se sdružovati, chtějí opouštět svá osamělá místa, chtějí cestovat, chtějí prožívat dobrodružství, chtějí se vracet, odkud vyšly, obohaceny o nové lásky, o nová zasnoubení. Básník, který řídí jejich pohyb, vystavuje se vždycky nebezpečí ostré kritiky všech, neboť svou extází, kterou ho naplňuje nové prožívání skutečnosti, rozmetává ustálený obraz o ní, zkresluje její konvenční výklad, podává ji v jiné podobě, než jak bývá objektivně nazírána. Počíná si jako vítr, jako déšť, jako bouře, jako sníh, jako slunce, jako soumrak, jako noc nad známou ulicí, mění štíty, vyměňuje domy, znepokojuje ve jménu životadárného vzrušení poklidné staromilce a milovníky svatého pokoje. Vnáší zmatek do ustálených citů, podněcuje nebezpečné lásky, rozhoupává zvony melancholie, rozpouští dětskou hravost a uniká jak milovaná žena, jen aby stupňoval pocit ze života, jen aby uchránil tento život před ustrnutím, jen aby udržoval při životě bajku o zapovězeném jablku.

Poezie je chobotnice, která se upíná nesčetnými chapadly ke skutečnosti, aby ji uchopila vždy jinak, vždy citelněji. Některá její chapadla během vývoje odumírají, jiná se rodí, aby časem odumřela a byla nahrazena jinými, citlivějšími. A přece základní spodní tóninou všech uměleckých metod, jak vznikaly a zanikaly během dlouhého historického vývoje, je snaha vytrhnout a uchvátit diváka, čtenáře nebo posluchače, dát mu hlouběji prožít život. Veliký patos básnických děl antických a středověkých postupným zvyšováním lidského smyslu pro detail rozplynul se téměř docela v četných odrůdách novodobého realismu, jehož originální odnoží, zabarvenou slunečním vidmem v své praprvky rozloženého romantismu, je moderní poezie. Veliké výpravné náměty a jejich obřadné zpracování patří básnickému dávnověku právě tak jako mravoličná básnická scholastika. Předmětem poezie se stává člověk v své složité konkrétnosti, v své bezprostřední smyslové a psychické citlivosti, v své mýtů zbažené humanitě. Víc než před sto lety otevřel Walt Whitman, sedící nad stébem trávy, básnictví nekonečné obzory, které se mu dodnes nezavřely. Ten-

to veliký a pravý demokrat, blízký našemu srdci, rozepsal moderní bibli, jejíž další zpěvy jsou vyhrazeny poezii našich věků.

Trvalo více než jedno století, než se podařilo velikým moderním básníkům uplatnit v postupném uvolňování starých tradičních způsobů bezprostřední básnický výraz. Jakou zásluhu o něj má u nás Máchas, ve Francii Baudelaire, Rimbaud, Lautréamont, Apollinaire, je známo. Neznamená také nic, že tento bezprostřední básnický výraz v svém dovedení do posledních důsledků stal se pod vlivem upřílišněného dogmatismu některých moderních básníků poněkud vysílenou květenou. Hlavní věc, tento bezprostřední výraz je tu, je schopen rozvoje po stránce kvalitativní a je schopen do budoucna všech zatěžkávacích zkoušek, je schopen být základem velikých koncepcí, je zárodkem pro velikou poezii budoucnosti, která vznikne jen na jeho a na žádných jiných základech. Všude tam, kde je tento bezprostřední výraz pominut nebo opuštěn, doklínávají zvony starých klášterů, při nichž se smeká už jen ze zvyku. Nedozví se nic nového o skutečnosti a svém srdci básník, který se nedobral tohoto bezprostředního výrazu a žije na dluh, na účet staré tradice. Široké lidové masy, které se vyvíjejí rychle, rychleji, než se myslí, široké lidové masy, kterým dá lidová demokracie základnu k rychlému duchovnímu vývoji, překvapí jednoho dne archaizující básníky svým protestem proti ohřívání vodě v renesančních nádobách, jak jsme to učinili my, moderní básníci, když nám šlo na devatenáctý rok a když nás krása poezie básníků, na nichž jsme se učili, zanechala pojednou v chladných rozpacích. Marx viděl v antických eposech dětství lidstva, zdravé dětství lidstva. Moderní člověk, člověk nové civilizace a nového sociálního zaměření, je už velmi daleko od onoho dětství. Prošel novými nemocemi a vystonal se z nich, prošel novým zdravím a nese je s sebou i v své poezii. Jsou pravdy, které nehledá vryty v kámen hexametřů či alexandrinů, neboť kameloti na ulici mu je zprostředkují s rychlostí blesku. Tento člověk chce v poezii přicházeti do styku se svým lidským tajemstvím a s tajemstvím, jímž je pro něho obestřena skutečnost, jakmile za ní vytužil víc než její užitkovou cenu. Je tedy poezie jedinečným dorozumivacím prostředkem o pocitech a citech, které jsou mimo oblast poezie nevyslovitelné, které se dají sdělit jen potud, pokud se podaří poezii, aby je sdělila. Kdyby nebylo poezie, která tyto pocity a city vyjadřuje svými prostředky, snad bychom rozkoši nebo hrůzou z těchto nevyslovitelných pocitů onemocněvali. Rozhodně by byl bez nich a bez jejich vyjádření básněmi náš život nevýslovně chudší. Plným právem naši politikové, politikové lidové demokracie, chtějí odproletarizovati náš život. Úlohou básníků je odproletarizovati naše city a pocity, vidět a vyjádřit jejich bezmeznou bohatost, prohloubit náš citový

a pocitový život, vyrvat z něho pro člověka vše, čím by ho mohl učiniti bohatším, šťastnějším.

Jistě nejsem sám, kdo při pohledu na hlohy je bohatší o celý jeden lidský vnitřní život, o vnitřní život Marcela Prousta, který psal o těchto hlozích. Poněvadž byl velikým básníkem, dovedl se vyjádřiti tak, že s jeho hlohy prožívá člověk i jeho lásku k Gilbertě, s níž tyto hlohy spjal. A jak by pro nás nevyzařovaly světlušky kromě svého teskného světýlka ještě své druhé světlo, kterým je obestřel spisovatel Broučků. I díla, která se zdají býti rozumářům exkluzivní, neužitečná, ba i škodlivá, prohlubují v nás, pro něž není poezie jen chladnou kulturní hodnotou, naše vnitřní smysly a obdarovávají nás záviděníhodným štěstím. Zprvu tři čtyři ctitelé takového exkluzivního díla, později malá sekta, část generace a nakonec většina národa. Takový osud měl Máchův Máj a tento osud, dosti typický, není nikterak výjimkou.

Není náhodou, že nejzvrhlejší režim, který kdy byl v dějinách, nacistický režim, který jsme pocítili na svém těle a na své duši, v své protikulturní stupidnosti a v svém odporu proti jakémukoliv záblesku svobody vymyslel tezi o zvrhlém umění. Všecko, co v oblasti umění přerůstalo obzor kýčářského obkreslovače pohlednic Adolfa Hitlera, bylo zvrhlým uměním. Už se podruhé v dějinách nevyskytne šílená podívaná, aby nejzvrhlejší lidská stvůra, vrah milionů lidí, vytýkal umění zvrhlost. Ostatně jeho způsobem se dívají na umění všichni kýčáři. Pro nás, pro české básníky, byla německá stupidnost tohoto druhu celkem štěstím. Umlčeli nás sice jako zvrhlé umělce, nepochopili však, dokud jim to čeští zrádci nedonesli, kdy a jak jim plilo naše umění do obličeje. Podařilo se jim bezděčně dokázati nám básníkům, že v nesvobodě a v otroctví není ani svobody ducha, jak by snad byl mohl někdo věřit, že nesvoboda reálná je hrobem vši tvořivosti, že je lepší smrt než otroctví. Chtějte na květech v zahradě, jež pošlapala surová bota, aby naráz vykvetly znovu. Když po šest roků šlapaly po českém životě kulturním nejsurovější boty, jak bychom mohli chtít, aby naše poezie, tolik až do krve deptaná od nacistů, mohla vydat naráz své nejohavnivější plody. Ona je vydá, předtím však musila se nadýchat zhluboka vzduchu nové svobody, toho závratného vzduchu, který má v sobě jedinečnou inspirující sílu. Svoboda, vybojovaná za cenu nejvyšších obětí, přinesla našemu národu, našemu lidu a našim básníkům nové konkrétní podmínky sociálního a individuálního bytí. Uskutečnila a uskutečňuje se sociální přestavba našeho státního útvaru ve smyslu sociální spravedlnosti, jak o ní básníci po léta snili, jak ji prorokovali, jak bojovali o její zrod a příchod. Uskutečnilo a uskutečňuje se naše sbratření s velikou zemí socialismu na východě, jejíž pravda zvítězila a přinesla nám osvobození. Náš národ, zachráněný

před zánikem a před vyhlazením své kultury, zaujímá v rodině národů světa čestné progresivní místo a vstupuje do etapy velikého sebebřevodování. Lid, osvobozený od jha kapitalismu, vstupuje sebevědomě na veliké kolbiště pracovního a kulturního dění. Praskají stěny, které nás dělily od světa, praskají stěny, které dělily člověka od člověka, pocit osamocení národa a jeho lidí přestává a myšlenka nové družby se ujímá v lidech, ujímá se v národě. Přes šest roků poznávali naši básníci, co je smutek a samota, nikoli smutek a samota ve smyslu Březinově, nikoli smutek a samota jako vinaři vína silných, nýbrž jako strašlivá kletba, jako kletba vězeňská. Dnes vycházejí ze své samoty, aby se vřadili do velikého horečného rytmu nového času. Přestávají vidět stínohru, které si přivykli za dob izolace, a přechází jim zrak na křižovatce rušného dění, kam je postavila nová doba. Sociální skutečnost je jiná, rozum ji pojal, a smysly, tyto nástroje básníkovy tvůrčího procesu, ji obemykají ze všech stran, aby se jí uchopily. Neboť, a musím to zdůraznit znovu, poezie ideologická, poezie rozumového poznání, poezie didaktická či rétorická je jen východem z nouze, je jaksi první pomocí, použitelnou, dokud se neprobudily smysly, uchopitelky skutečnosti, v kterých se tato skutečnost zplynuje a organizuje ve výbušný výraz. Přemýšlet, jakými cestami se poezie dobere k lidu, je problém, který nemůže být v této apriorní formě rozřešen. Nic snadnějšího sice, nežli psát o lidu a tak srozumitelně, aby tomu lid rozuměl. K tomu stačí v tomto pomocném vydání ovládat tradiční formu, vměstnat do ní myšlenky a ozdobit je epitetami a metaforami. Avšak básník z šestačtyřicátých let dvacátého století ví, že takto se problém vyřešit nedá. Pro něho nejde již v básnictví o žádnou tradiční formu, tím méně o vměstnávání myšlenek do ní, a dokonce již ne o ozdobná epiteta. Osvojil si otevřenou hypnózu mezi svými smysly a skutečností, poznává tuto skutečnost bezprostředně, aniž je jí nucen překládati do racionálních myšlenek či point, syrovou, a přece tajemnou, dnes bohatší než kdy jindy, bohatší novou svobodou a novými lidskými vztahy, které k ní zaujímá. A tuto její bohatost, tyto své nové lidské vztahy k ní uchopit s toutéž silou, s kterou dovedl básnický pronikat své lásky a intimní procházky, v tom je pro básníky problém. Teprve až se podaří básníkovi sžít se s touto novou skutečností tak intimně, jako se svými láskami a potulkami, až zařadí v sobě tuto novou skutečnost mezi své intimní zážitky, až tato nová skutečnost vrostle sduženými představami do mocného organismu jeho citových a pociťovacích skutečností, pak vytvoří novou grandiózní poezii své doby, v níž se pozná její lid, jako se v jeho intimních básních poznávají oči jeho lásek.

Pro básníkův nástroj to znamená, aby zvětšil své rozpětí, aby zvětšil rezonanci. Renesanční básnická forma by sama o sobě sotva pojala

moderní skutečnost v její pluralitě. Naštěstí, moderní poezie má svou vlastní tradici, své vlastní prostředky, kterými se jí podařilo básnický ztělesnit jak skutečnost vnější, tak skutečnost lidských hlubin. Vývoj těchto nových básnických prostředků není zdaleka ještě dovršen a nic jej tak neurýchlí jako právě nová skutečnost a nová svoboda, nové úkoly, před které jsou tyto básnické prostředky postaveny. Moderní poezie, měřena s poezií starší, má v sobě cosi jako atomovou energii s ohromnou tříštivou mocí. Tuto tříštivou moc moderní poezie zvládnout a proměnit ve velkou konstruktivní hodnotu, je perspektiva z nejhromnějších, jakou kdy mohlo čekat básnictví.

Je-li základním tématem přednášek, v jejichž rámci mluvím, téma o cestě literatury k lidu, rád bych položil a zodpověděl otázku, zdali se právě moderní poezie, jejímž jsem stoupencem, rozešla s lidem a do jaké míry. Když jsme před pětadvaceti lety manifestovali své umělecké a politické krédo, byli jsme pro moderní metody své poezie prohlašování za básníky exkluzivní a pro své politické krédo za odpadlíky národa. Vývoj ukázal, že naši odsuzovatelé neměli pravdu ani v jednom, ani v druhém směru. Když jsme v svých básních rozbíjeli starou renesanční formu, když jsme rozmetali racionální strukturu básně, když jsme místo pozvolného logického rozvíjení námětu přišli s metodou asociačního řazení představ, s volnými obrazy, umožnila nám tato básnická revoluce napěchovat naše básně současným světem vnějším i novým psychismem. Za cenu oné revoluce výrazu podařilo se nám vyrazit ze splendidní izolace, v níž se udržovali básníci snilkové, a zaklít do svých básní víc skutečnosti, než by bylo možno jí zachytiti v básních tradičních. Odvážili jsme se na recitačních večerech předstupovati s touto, jak by se řeklo, výstřední poezií před dělnické obecnost a podařilo se nám s ním navázati kontakt. Od těch dob vím, že lid, revoluční lid, si nediktuje konzervativně tradiční výraz v poezii. Mnoho lidí mluví za vkus lidu a často neprávem. I když široké masy nemohly v kapitalismu projít všemi stupni kultury, i když konvenční literatura pro lid často hraničila s literárním brakem, nezahnízdily se v duši mas tak silně tradiční literární předsudky jako v duchu měšťáctva a nový nekonvenční výraz moderních básní nesetkal se v širokých lidových masách s neporozuměním, jak to mnozí teoretikové umění očekávali. O toto poznání se opírám i dnes a jsem přesvědčen, že skutečný básník dnešních dnů nemusí, ba ani nesmí dělati ústupky takzvanému vkusu lidu, o němž vědí teoretikové umění mnohdy velmi málo a o jehož orientaci si dělají iluze. A co se týče našeho dávného politického kréda, ukázalo se, oč národnější jsme byli než nacionalisté, stoupenci hesla „nic než národ“. Snad někdo řekne, že právě politické zabarvení našich básní,

psaných „výstřední formou“, přiblížilo tyto naše básně širokým lidovým masám. Je to sice pravda, ale je pravda nemensší, že nám, básníkům, naše politické krédo přiblížilo tyto široké lidové masy a novou básnickou skutečnost. Přiblížilo nám veliký pluralistický rytmus světa, do něhož jsme vstoupili s uchvácenými smysly a do něhož se dnes chystáme vstoupiti znovu, abychom se pokusili o jeho básnické znovudobyti. Naše nové vlastenectví, slovanství a světoobčanství, tentokrát méně mlhavé, méně mytické, daleko konkrétnější než v minulosti, právě tak jako náš socialismus a naše lidově demokratické přesvědčení dává nám novou odvalu a sílu, avšak staví nás před mnohem těžší úkoly, než před jakými jsme stáli v minulosti. Jakožto básníci nemůžeme ničeho sleviti z poezie. Musí jí zůstatí, i když si pro ni klademe nové větší úkoly. Ba musí jí býti ještě mocněji, neboť s extenzitou jejích úkolů musí vzrůsti její intenzita. Budeme od ní požadovati, aby rozšířila naše vědomí, naše bezprostřední poznání skutečnosti a duše, naše lidské štěstí, naši lidskou svobodu.

Nebylo by osudnějšího omylu než plánovati pro spisovatele a pro básníky nějaký společný umělecký plán, na kterém by měli pracovati. Každý z nich má jiný nástroj, s jinou rezonancí, jinak laděný, jiného rozsahu. Každý z nich si ukládá jinak kázeň a jinak svobodu. Každý z nich má jiný rytmus chodu, jiný rytmus hry, jiný rytmus výmluvnosti. Každý z nich dovede sdělit něco jiného naší touze po opojení, naší touze po štěstí. Žádat od nich jeden a tentýž úkol znamenalo by násilně ochuzovat naši literární a básnickou kulturu a mnohost. Znamenalo by to však ještě víc: znamenalo by to umlčet z nich mnohé. Znamenalo by to vzít jim jejich jedinečný rytmus, znamenalo by to převalit jejich loďku vlnou z boku. Lid je národ a kultura národa je kulturou lidu. Skutečné vlastenectví nám káže, abychom přijímali každou dobrou báseň, každé dobré literární dílo jako hodnotu celonárodní, ať si je v přítomné době konzumována nebo konzumovatelná jakýmkoli počtem národa. Takové hodnotné dílo, ať aktuální, nebo neaktuální, najde své zářivé místo v živém ohni národního pokladu, a není-li aktuální dnes, promluví svou aktuální řečí zítra či pozítří. Je dobře ponechatí svědomí básníků zodpovědnost za jejich díla, neboť jen oni sami znají tajemství své tvořivosti, nebo je alespoň tuší. Básnické dílo se nerodí jako věc uloženého úkolu. Rodí se, jak se rodí v přírodě organismy. Maličkost podvrátí tento započavší zrod, maličkost jej urychlí. Umělá líheň v tomto směru selhává. Demokratické je, aby většina národa rozhodovala o správě svých věcí. O zrození básně však rozhodne toliko básník, a ještě ne jen jeho vůle, nebo přání, nýbrž tisíce tajemných okolností, které ho ovlivňují. Tajemných, protože rozumem těžko postižitelných. Proto by neměl býti dovolen neslušný zlozvyk, aby lidé s kritickými schopnost-

mi a s útočnickou odvahou směli napadati tvůrce vysokých národních hodnot, básníky. Literární duelantství, ať sebeduchaplnější, se zrodilo ve rváčských dobách, a ve společnosti, která směřuje k vyššímu typu organizace, k pravému soudružství, nemá mít místa. Pro mnohotvárnou poezii není a nemůže být jediného měřítko, neboť každé opravdu tvůrčí dílo přerůstá obecnou míru a stává se samo měřítkem. Naše státní a národní výstavba potřebuje ovzduší vzájemné důvěry všech, kladné sebekritiky a plodné soutěživosti, naše výstavba kulturní je vyžaduje v tomtéž měřítku. Úcta k umělcům a básníkům, která se vžila v Sovětském svazu v měřítku jako nikde na světě, byla u nás donedávna bílou vránou. Umělci a básníci byli posuzováni většinou docela po měšťácku podle svých šatů a podle své chronické nouze. Dostal-li z nich občas některý slušnější honorář, dokonce se mu závidělo a stával se středem pikantních pomluv.

Vedoucí politické osobnosti naší lidové demokracie provedly i v tomto směru revoluci a pomáhají vybojovati pro české spisovatele hmotně i společensky vlídnější podmínky bytí. A což je nejméně, zaručují českým spisovatelům a umělcům plnou svobodu tvoření a publikování jejich děl. Mnoho básníků je dokonce zařazeno přímo do spolubudování republiky na vedoucích místech. Je nerozumné, ne-li pokrytecké naříkat nad nimi, že jsou takovou prací odváděni od poezie. Jednak většina z nich pracovala dříve za mnohem horších podmínek na podřízených místech, jednak jejich přímá účast na novém budování státu jim dává nové zkušenosti, které budou časem k dobru jejich umění. Každý nový kontakt se skutečností je plodný pro umělce.

Zmínil jsem se již shora, že jakékoli plánování v oblasti poezie je nedorozuměním. Vždyť i samotný apriorní plán jednotlivého uměleckého díla je těžko myslitelný, těžko dodržitelný, a dokonce zmrazující. Myšlenky, obrazy, situace, scény rodí se teprve při psaní složitým procesem, který se nedá vždy přesně analyzovati. Myšlenka se rodí z myšlenky, obraz z obrazu, situace ze situace. Příliš přesný plán hází překážky běhu obraznosti a mohl by snadno, kdybychom jej chtěli dodržet, ochuditi umělecké dílo o jeho nejvzácnější jedinečné hodnoty. Jak tedy proponovati plán pro několik spisovatelů – nebo dokonce pro jejich širokou obec. Úvahami, které se mají týkati umění nebo literatury, která se teprve chce nebo má zroditi, dáváme si toliko vzájemné impulsy. Každý básník je rád, když jeho díla žijí, když mohou přinésti velikému množství čtenářů štěstí. Věří-li v progresivní úlohu lidu, jak by nebyl rád, může-li jeho dílo posílit tento lid. Avšak jeho svědomí mu nedovolí, aby jakkoli slevováním na tom, v čem vidí podstatu poezie, nadháněl si čtenáře, aby jako špatný herec chtěl za každou cenu a všemi prostředky bez ohledu na umění přimět

svého diváka k potlesku. Byly doby, kdy umělci neváhali lichotit svým králům, papežům, knížatům v očekávání, že budou za své lichotky odměněni. Práví umělci revoltovali proti mocným tohoto světa, s jejichž diademy se neztotožňovali. Tito mocní světa téměř nikdy neměli pravdu. Jen pošetilý umělec by chtěl degradovati lid tím, že by mu posadil na čelo královský diadém a že by mu lichotil, jak se lichotívalo vévodům v očekávání, že si koupí rychle popularitu. K takové demagogii se propůjčí jen duch služební a dřív nebo později se dožije zklamání. Lid, substance národa, je nositelem historické pravdy a tato historická pravda vylučuje svou perspektivou nepravdu básnickou. Místo teoretického rozumování jdeme raději do továren, do podniků, mezi venkovany a čtème ukázky z básnických a literárních děl. Čtème i ukázky z děl exkluzivních a zkoumejme, pokud a v čem jsou exkluzivní. Možná, že některá taková domněle exkluzivní díla se objeví býti nepřipravenému obecenstvu právě tak jasná a nejasná, jako jsou svému vlastnímu tvůrci. Možná, že ze dvou hochů od soustruhu jeden shledá takovou báseň překrásnou a druhý si zívne, neboť má raději fotbal než verše. Takové výlety za neliterárním obecenstvem mohou přinést básníkům veliké poučení.

Za dob okupace, kdy byla většina českých spisovatelů umlčena, cítil jsem nesmírnou národní pýchu, když jsem si uvědomil, co vše, jaké nesmírné bohatství moderních kulturních hodnot se zrodilo za krátkých dvacet let trvání první republiky. Jakou moderní Helladou se mi zdála být z kulturního hlediska ta léta, k jejichž mnohým sociálním nedokonalostem jsme se právem stavěli velmi kriticky! Široké masy vzdělaného českého lidu se podílely na této kultuře, třebaže sociálně se jim nedostávalo objektivních hmotných okolností pro jejich kulturní růst.

Což teprve dnes, kdy z vůle lidu se odstraňují překážky sociálního rázu, což teprve dnes má k očekávání kulturní život naší vlasti! Bude-li na všech stranách a ve všech oblastech našeho pracovního dění budováno s plným vlastenectvím, jaké široké obzory štěstí očekávají náš národ. V těsné bratrské shodě s velikým slovanským Sovětským svazem, vracejíce se stále horoucněji své slovanské podstatě, postupně vymaňováni z náklady němečtívím, svou slovanskou podstatu v duši a poučení všemi kulturními jemnostmi západních kultur, můžeme se státi v kultuře skutečnou Helladou. I když naše tradice není tak dlouhého trvání, jako jsou tradice některých velikých národů, nemusíme ztráceti sebevědomí, neboť kromě velikých, s velkými světovými umělci měřitelných duchů minulosti, máme v přítomném čase veliké literární a básnické individuality, jejichž vývoj není dosud ukončen, máme individuality, které lze měřiti s uměleckými individualitami velikých národů. Ač tak často stíháni v dějinách nesvobo-

dou, jsme národem, který si učinil ze svobody smysl svého života a vepsal ji do štítů své kultury, svého umění, své poezie. Při všem bohatství obraznosti zachoval si český člověk a český básník i sebevýtřednějšího založení jisté zdravé množství realismu. Snad proto i ta nejexkluzivnější česká moderní poezie ztratila méně kontakt s lidem, než je tomu na západě. Tento realismus naší slovanské prapodstaty nešel za svými západními uměleckými vzory do všech dogmatických důsledků. S odstupem času necelých dvaceti let vidíme, jak podstatně jiná jsou díla české moderní poezie oproti svým západním vzorům. Čeští spisovatelé ve svých nejlepších hlavách byli vždycky dosti osobití, než aby se museli bát učiti od světových literatur. Tím menší strach z takové možnosti poučení jim přísluší dnes, kdy ve světle nové naší svobody prožíváme renesanci svého národního charakteru, kdy lid, tato nejosobitější složka národa, nám svou aktivní účastí na budování státu ručí za to, že zůstaneme en masse pevnýma nohama na pevné půdě naší národní skutečnosti. Nenazírej na tento lid abstraktně jako nějakou odtažitou veličinu. Vždyť tento lid se skládá z lidí, z českých lidí, vždyť v něm a z něho jsou naši bratři, naši strýčkové, naši bratrance, dívky, které potkáváme, šoféři, kteří nás vozí, mlékařky, s nimiž se dáváme do hovoru, i my sami. Jsou to živí lidé, nikoliv schémata, nikoliv pojmy politické mluvy, jsou to živí lidé rozličného vkusu, rozličných náklonností, rozličného vzdělání, rozličné barvy očí, zdánlivě stejní jen na průvodech, nebo když jde o to, aby rozhodovali o společných věcech, jsou to lidé, rodící se, milující a nenávidějící, pracující, toužící po štěstí, veselí, nebo smutní, zdraví i nemocní a nakonec umírající. Cesta poezie k lidu je tedy přece jenom cesta poezie k životu a život má tak nekonečné rozlohy, že tisíce let se snaží umělci, aby jej vyjádřili, aby jím naplnili, pokaždé jinak, svá díla. V manifestačních okamžicích lze zjednodušovat život, lze zjednodušovat snad i umění. Neboť manifestace, toť zjednodušení samo, toť mnoha slovy řečené *ano* či *ne*! Kdybychom znali lidi pod pojmem lid jen z manifestací, otázka poezie by se nesmírně zjednodušila. Kromě manifestací je však složitý, nekonečně složitý život, který se nedá vyjádřit žádnými schématy, který od narození do smrti má miliony nejbizarnějších forem. Poezie přichází k člověku, aby rozehrála jeho složitý citový a duchovní nástroj, aby mu pomocí známých slov a známých představ sdělila kus lidského neznáma, aby se vyrovnala s jeho smutkem, s jeho radostí, s jeho něhou, s jeho touhou, s jeho vášní, s jeho odvahou, s jeho nostalgií, s jeho vzpomínkami, s jeho mládím i stářím, aby mu zatajila nebo rozbouřila dech, aby slovy jeho mateřské řeči, má-li oči k vidění a uši k slyšení, dala mu hluboké vytržení a hlubokou harmonii, štěstí.

(1946)